

Katarzyna du Vall • Bartosz Kwieciński
Monika Ślufińska • Beata Zając • Jakub Żurawski

(DEZ)INFORMACJA W CZASACH (POST)PRAWDY

(DEZ)INFORMACJA
W CZASACH
(POST)PRAWDY

Katarzyna du Vall
Bartosz Kwieciński
Monika Ślufińska
Beata Zając
Jakub Żurawski

(DEZ)INFORMACJA W CZASACH (POST)PRAWDY

Kraków

Katarzyna du Vall
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
✉ katarzyna.duvall@uj.edu.pl

Bartosz Kwieciński
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
✉ bartosz.kwiecinski@uj.edu.pl

Monika Ślufińska
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
✉ monika.slufinska@uj.edu.pl

Beata Zając
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
✉ beata.zajac@uj.edu.pl

Jakub Żurawski
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
✉ jakub.zurawski@uj.edu.pl

© Copyright by Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ
and individual authors, 2023

Recenzent
Olgierd Grott

Opracowanie redakcyjne
Justyna Zdziennicka

Projekt okładki i skład
Lesław Sławiński

ISBN 978-83-8138-973-0 (online)
<https://doi.org/10.12797/9788381389730>

Na okładce wykorzystano ilustrację z portalu Pixabay (autor: cliff1126)

Publikacja sfinansowana ze środków Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych
w ramach Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Wstęp	7
Monika Ślufińska	
I. Dezinformacja to problematyczny termin?	11
Jakub Żurawski	
II. Codzienna polityczna dezinformacja	25
Beata Zając	
III. Jak nie dać się zaczarować językowi mediów?	51
Bartosz Kwieciński	
IV. Od retuszu do deepfake'a – „zwrot piktorialny” i niebezpieczeństwo obrazów ..	69
Katarzyna du Vall	
V. (Post)prawda i zawód dziennikarza – perspektywa prawna	89
Notki o Autorach	109
Indeks osobowy	111

Wstęp

Już słynny pisarz, filozof i futurolog Stanisław Lem w opublikowanym w 1968 r. opowiadaniu *Rozprawa* pisał: „Lepiej mieć zero informacji, niż być zdeinformowanym, bo oznacza to informację ujemną, mniejszą od zera”¹. Cytat ten w szczególny sposób zyskuje na aktualności, gdyż w ostatnim czasie zarówno w życiu codziennym, jak i w świecie nauki wiele uwagi poświęca się kwestiom takim jak dezinformacja. Próbujemy definiować lub redefiniować pojęcia: *fake news*, propaganda, postprawda, manipulacja i oczywiście sama dezinformacja. Zastanawiamy się również, jaki wpływ mają te zjawiska na życie społeczne oraz jaką rolę odgrywają w świecie polityki. Dlatego też jednym z komponentów projektu *(Dez)informacja w czasach (post)prawdy* było przygotowanie e-booka o tym samym tytule skierowanego do nauczycieli i lokalnych działaczy społecznych, studentów i młodzieży szkolnej, a także do wszystkich tych, którzy są zainteresowani poszerzeniem swej świadomości medialnej i doskonaleniem umiejętności poruszania się zarówno w środowisku współczesnych mediów, jak i polityki. Analizując zjawisko dezinformacji z perspektywy politologicznej, prawnej oraz kulturowej i językoznawczej, pragniemy pokazać potencjalne pułapki i zagrożenia związane z funkcjonowaniem systemu komunikowania masowego i jego oddziaływania na społeczeństwo obywatelskie. Ponadto staramy się wskazać narzędzia pozwalające na rozumienie mechanizmów rządzących współczesnymi mediami i sferą polityki w dobie mediatyzacji polityki i polityzacji mediów. Zintensyfikowanie działań w zakresie wojny informacyjnej wymusza zarazem konieczność nabywania kompetencji w zakresie rozpoznania i weryfikacji fałszywych informacji. Szczególnym zadaniem pozostaje uwrażliwienie współczesnego odbiorcy na komunikaty dezinformacyjne i *fake newsy*, wręcz staje się ono jednym ze współczesnych fundamentów denotacyjnego odczytania kodów informacyjnych i propagandowych. W publikacji *(Dez)informacja w czasach (post)prawdy* zostały więc poruszone najistotniejsze dla tej tematyki kwestie.

Pierwszy rozdział zatytułowany *Dezinformacja to problematyczny termin?* uświadamia, jak niejednoznacznym zjawiskiem jest dezinformacja, oraz wskazuje na istnienie wielu kryteriów i sposobów jej definiowania. Dodatkowo wyjaśnia, jak zmieniały

¹ S. Lem, *Opowieść o pilocie Pirxie*. *Rozprawa*, Kraków 1968, s. 171.

i udoskonalają się techniki dezinformacyjne, a także jaką rolę odgrywają media, w szczególności media społecznościowe, w rozpowszechnianiu „błędnych informacji” i „właściwej dezinformacji”. Istotnym fragmentem tej części jest wskazanie autorów, twórców i powodów wykorzystywania strategii dezinformacyjnych.

Kolejny rozdział *Codzienna polityczna dezinformacja* pokazuje zaś, jak decydenci polityczni wykorzystują dezinformacje w trakcie skomplikowanego procesu komunikowania politycznego. Poznajemy nie tylko środowisko, ale przede wszystkim dowiadujemy się, na czym polega swoistość codziennej dezinformacji politycznej. Autor do analizy działań komunikacyjnych liderów politycznych wykorzystuje typologię, która demaskuje ich działania i zabiegi dezinformacyjne. Odnajdujemy więc następujące przykłady: prawdę – nieprawdę – półprawdę; przekazy nieweryfikowalne; przekazy wieloznaczne; opinie i oceny jako fakty i manipulacyjne wykorzystywanie cudzych opinii; zmianę kontekstu (nadanie nowego kontekstu); odchodzenie od istoty informacji; stereotypy, mity, „mądrość ludową”.

W części zatytułowanej *Jak nie dać się zaczarować językowi mediów?* autorka już w samym tytule sugeruje, że media próbują nas „zaczarować”. Tekst swój poświęca poszukiwaniom odpowiedzi na liczne pytania. Czy media rzeczywiście mają moc czarowania? A jeśli tak, to na czym te „czary” miałyby polegać? W jaki sposób miałyby się odbywać? Czy jest jakaś metoda, aby się przed tym obronić? I wreszcie – jaki udział ma w tych „czarach” język? W rozdziale zostały też podjęte rozważania dotyczące tego, dlaczego tak ważny jest sam język przekazu, w szczególności gdy mamy do czynienia z manipulacją językową, która może być wykorzystywana jako narzędzie perswazji.

O kolejnym wyzwaniu i jednocześnie zagrożeniu związanym z manipulowaniem przekazem traktuje rozdział: *Od retuszu do deepfake’a – „zwrot piktorialny” i niebezpieczeństwo obrazów*. Dowiemy się w nim m.in., czym był zwrot piktorialny. Tekst zmusza również do refleksji nad tym, czy należy zgodzić się z Giovannim Sartorim, że przekształciliśmy się z *homo sapiens* w *homo videns*. Wskazuje ponadto na etapy manipulacji obrazem, od czasów fotografii analogowej przez cyfrową, po wykorzystywanie Photoshopa czy wreszcie deepfake’ów. I mimo pesymistycznej konstatacji, że już współcześnie falsyfikacja obrazu bywa doskonała i niestety sprzyja dezinformacji, to jednak nowoczesne technologie mogą służyć także demaskowaniu takich manipulacji obrazem.

Ostatni rozdział *(Post)prawda i zawód dziennikarza. Perspektywa prawna* nie tylko wyjaśnia, czym jest „era postprawdy” i prezentuje różne opinie z tym związane, ale przede wszystkim zawiera analizę prawną standardów pracy dziennikarza w rzeczywistości, w której fakty nie mają znaczenia. Autorka, pisząc o deontologii zawodu dziennikarskiego, zauważa, że pytanie o standardy działania prasy, zapewniające

dostarczanie wysokiej jakości informacji, pozostaje wciąż aktualne. A te standardy wytyczane są przez trzy drogowskazy: prawdę, rzetelność i staranność.

Konstatując, mamy nadzieję, że nasz e-book *(Dez)informacja w czasach (post)prawdy* zwróci uwagę Czytelników na problem dezinformacji. Staraliśmy się zaakcentować złożoność tego zjawiska, dotyczącego przecież różnych sfer życia społeczno-politycznego, wskazać, z jakimi zagrożeniami możemy się spotkać jako uczestnicy procesu komunikowania społecznego – w tym publicznego, politycznego – oraz jak ich unikać.

Autorzy

W czasach, gdy niepokojąca (anty)jakość w obcowaniu z faktami staje się coraz bardziej powszechna, książka *(Dez)informacja w czasach (post)prawdy* będzie przewodnikiem dla nauczycieli i lokalnych działaczy społecznych. Stanie się z pewnością lekturą obowiązkową dla studentów i młodzieży szkolnej, a także dla wszystkich tych, którzy są zainteresowani poszerzeniem swojej świadomości medialnej i doskonaleniem umiejętności poruszania się w środowisku współczesnej polityki.

- Ukazuje bowiem, jak wieloznacznymi zjawiskami są (dez)informacja i (post)prawda
- Pozwala rozróżnić metody i techniki komunikowania się polityków ze społeczeństwem
- Przedstawia formy i mechanizmy wykorzystywane w języku mediów
- Obnaża zagrożenia związane z technologią deepfake'ów i dynamicznym rozwojem sztucznej inteligencji
- Odwołuje się do najnowszych badań w tej dziedzinie.

ISBN 978-83-8138-973-0

<https://akademicka.pl>